

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Андрея Певсе

(Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Берегове,
posze.andi78@gmail.com)

Abstract

Today, society needs a teacher who is competent, motivated, ICT-literate, capable of professional reflection, open to changes and innovations in the educational process, and is ready to help students develop life skills. Our country, like other countries of the world, has come to the conclusion that it is necessary to form a person who speaks not only his/her native language, but also many others, which indicates his/her multicultural orientation. There is a lot of research by both Ukrainian and foreign linguists on the basic methods of teaching foreign languages. They all have both positive and negative characteristics. However, all linguists agree that in order to achieve results, we must use different methods.

Keywords: methods, linguists, different methods, foreign languages.

Сьогодні суспільство потребує вчителя, який є компетентним, умотивованим, здатним до професійної рефлексії, відкритим до змін та новацій освітнього процесу, готовим допомагати учням розвивати життєво важливі уміння. Наша країна, як і інші країни світу, дійшла висновку про необхідність формування особистості, яка володіє не лише рідною мовою, а й багатьма іншими, що свідчить про її полікультурну спрямованість. Ці фактори зумовлюють актуальність вивчення методики викладання мов.

Україна все ширше відкриває простори для іноземних громадян до пізнання і вивчення її культури, історії, літератури й мови. Викладачі-філологи намагаються розробити методику, розраховану на швидке, ефективно, різноманітне та цікаве навчання української як іноземної.

Кожна національна мова єднає покоління, формує особисту свідомість, відображає самобутність народу, який нею володіє. Ці процеси є надзвичайно багатими й оригінальними у полікультурному Закарпатті.

У межах України живе понад 130 національних меншин. Багато з них представлено на Закарпатті, оскільки область межує з п'ятьма країнами. Згідно з Конституцією України, всі мають право розмовляти рідною мовою, але й повинні володіти державною мовою – українською. Для тих, чия рідна мова входить до слов'янської групи, вивчення української не складає труднощів, на відміну від носіїв неспоріднених мов, зокрема угорців.

Українська й угорська мови не є близькоспорідненими мовами. За типологічною класифікацією українська мова належить до групи флективних мов, а угорська – до аглютинативних (Кочерган 2001: 324); за генеалогічною класифікацією східнослов'янські мови (у тому числі й українська) належать до індоєвропейської мовної сім'ї, а угорська – до фіно-угорської групи уральських мов (там само, 69).

Варто зазначити, що ускладнюють процес вивчення української мови, окрім окресленої об'єктивної причини, ще ряд суспільно-побутових чинників:

- як правило, в родинях на рівні побуту розмовляють рідною мовою;

- на Закарпатті переважна більшість населення працює за кордоном, батьки залишають дітей на бабусь, дідусів, основне завдання яких, аби дитина була сита і одягнена, навчання відходить на задній план;

- діти, за прикладом батьків, з метою швидкого заробітку, отримавши атестат, їдуть на заробітки;

- сучасна українська мова настільки швидко і часто видозмінюється, що багато вчителів-філологів і самі не встигають за змінами (наприклад, зміни, які відбулися у правописі в 2019 р.; уведення до активного слововжитку нових слів, таких як: баюра, бахур, карафа... (Певсе 2018: 214)).

Є чимало досліджень як українських, так і закордонних мовознавців, які пов'язані з основними методами навчання іноземних мов. Усі вони мають як позитивні, так і негативні характеристики. Влучно ілюструють цей процес слова американського лінгвіста Леонарда Блумфільда: “У процесі розвитку теорії та практики навчання іноземних мов здійснювалися численні спроби, спрямовані на створення найбільш раціональних методів оволодіння іноземними мовами. Поряд з розвитком основних методичних напрямів навчання іноземних

мов розвивалися і їхні модифікації. Модифікаціями одного методичного напрямку вважають методи, які характеризуються загальними або бдизькими рисами основного методичного спрямування” (Блумфільд 1967: 25).

Вивченню української мови як іноземної для угорців слугує посібник *Вивчаймо українську мову!* Юдіти Софілканич. У ньому розміщено розмовні тексти, діалоги та репліки на побутові теми. Авторка не зосереджується на науковому вивченні граматики, оскільки метою є насамперед розвиток навичок говоріння. На основі різноманітних вправ представлено лише найважливіші граматичні явища, які тісно пов’язані з розвитком мовлення (Szofilkánics 2009a, 2009b).

Можемо стверджувати, що нема й не може бути універсального методу навчання. Тільки за умови поєднання різноманітних методів, що залежать від конкретної аудиторії, можна досягти успіху.

У викладанні української мови як іноземної Л. Бей та О. Тростинська вважають визначальними такі принципи:

- диференціація іноземних студентів основних факультетів за категоріями залежно від напрямів навчання;

- розробка для кожної категорії студентів програм курсу “Практична українська мова”;

- адаптування програм курсів “Українська мова”, “Ділова українська мова”, “Українська мова за професійним спрямуванням” до комунікативних потреб і мовних можливостей іноземних студентів;

- створення адаптованих підручників з названих курсів з урахуванням особливостей кожної категорії іноземних студентів;

- упорядкування кількості навчального часу для вивчення того чи іншого курсу з української мови;

- уніфікація форми підсумкового контролю (Бей–Тростинська 2008: 42).

Навчання мови – складне педагогічне явище, яке, на думку С. Карамана, також визначається як система з певними складовими: мета, зміст, методи, засоби, форми і результати навчання; окрім того, “основаю навчання системи мови є змістовий і процесуальний компоненти, а межами – мета і результати” (Караман 2000: 137–138).

Л. Паламар у своєму дослідженні виділяє три етапи навчання української мови як іноземної:

– початковий (2–3 місяці, мета – навчити розуміти на слух повільне мовлення на основі обмеженого мовного матеріалу, читати короткі навчальні тексти, розмовляти на навчально-побутові теми);

– середній (4–5 місяців, мета – навчити розуміти на слух навчальні тексти на навчально-побутові теми, читати адаптовану літературу, наукові, публіцистичні, газетні тексти, розмовляти на навчально-побутові теми, ознайомити студентів з основними структурними типами стилів української мови);

– основний (високий) – протягом навчання на основних факультетах вишів за обраним фахом (4–5 років, мета – розвиток і вдосконалення умінь та навичок, сформованих на попередніх етапах) (Паламар 1997: 235).

Крім того, Л. Паламар дослідила проблеми викладання української мови як іноземної та визначила основні завдання дисципліни “Українська мова як іноземна”:

– опис української мови для іноземців з урахуванням: 1) особливостей мови студентів; 2) комунікативного мінімуму для різних контингентів, які вивчають мову, із залученням психологічних і соціолінгвістичних досліджень; 3) лінгвокраїнознавчого й країнознавчого мінімуму, необхідного для спілкування в побутовій і соціокультурній сферах;

– вивчення сучасних методів навчання: інтенсивних, комунікативних, аудіовізуальних тощо (Паламар 1972).

Найважчим для багатьох видається вивчення відмінків. Особливі труднощі складає заучування винятків до правил. Складною є фонетична система; труднощі виникають також на синтаксичному рівні, позаяк вільний порядок слів у реченні спричиняє до конфузів у висловленні думки. Важко учням дається строкатість й багатство лексики української мови, великі синонімічні гнізда теж багато в чому гальмують процес мовного засвоєння. Щоб учні якомога ефективніше опанували українську, на заняттях маємо надати перевагу усним завданням, складати діалоги, проводити аудіювання.

В угорській мові, як і в багатьох інших (чеській, ісландській тощо), наголос закріплений, падає завжди на перший склад, тому при вивченні української мови виникають чималі труднощі у вимові при

наголошуванні слів. Наголос у словах української мови складно визначити правильно, бо він не тільки може падати на будь-який склад, але йому також властива рухомість – можлива зміна наголосу при відмінюванні слова.

Українська мова користується кирилицею. Майбутній час можемо утворити флективним способом, що не характерно для багатьох мов.

Назви місяців мають язичницьке коріння, тобто кожен місяць асоціюється з природним явищем, який його характеризує. Наприклад, *жовтень*, коли жовтіють листя, а в угорській мові *október*, як і в англійській *October*, в російській теж *октябрь*.

Методикою викладання іноземної мови (зокрема й української як іноземної) на кожному занятті передбачено виконання чотирьох видів навчальної діяльності: аудіювання, читання, письмо, говоріння.

Щоб був результат, маємо використовувати різні форми, методи та прийоми. Одними з найбільш ефективних методів, на нашу думку, є методи дискусії та аудіювання. За такого підходу особливого значення набуває змістовий аспект мовлення, його вплив на партнера у спілкуванні, реалізація всіх основних функцій спілкування: пізнавальної, цілісно-орієнтаційної, регулятивної і конвенційної. Під час застосування цих методів учні або студенти імітують мовлення викладача, будують нові речення за аналогією до пропонованих зразків. Метод перекладу теж був би доцільним і результативним, але багато викладачів не володіють мовою учнів, мовою-посередників і не мають можливості використовувати переклад як прийом навчання.

Г. Швець характеризує розвиток методики викладання української мови як іноземної за кордоном, де навчання відбувається завдяки мові-посереднику, і ця методика є національно орієнтованою, та розвиток методики викладання української мови в Україні, де така методика характеризується універсальністю, адже мова-посередник переважно не використовується та не прив'язується до рідної мови іншомовної людини. Становлення методики викладання української мови як іноземної дослідниця визначає 90-ми р. ХХ ст. й виокремлює такі три періоди:

1) початок 90-х р. ХХ ст. (перші спроби комплексного теоретичного осмислення напрямів розвитку молодого гілки лінгвометодичних досліджень);

2) друга половина 1990-х – початок 2000-х рр. (закладення підвалин розвитку методики викладання української мови як іноземної);

3) останнє десятиліття (активний науковий пошук дослідників із методики викладання української як іноземної в різних напрямках: організація та методичне забезпечення процесу навчання; викладання фонетики, лексики й граматики української мови; навчання видів мовленнєвої діяльності; роль тексту в навчанні мови як іноземної; лінгвокраїнознавчий аспект у курсі української мови як іноземної тощо) (Швець 2013: 369).

У 6 розділі Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти “Вивчення, викладання, оцінювання” наголошено, що мета Рекомендацій не давати розпорядження і навіть не нав’язувати певний метод, а представити напрями, запрошуюючи викладачів до роздумів над своєю поточною практикою, до прийняття відповідних рішень та опису того, що власне роблять. Під час досліджень цілей та завдань, заохочують до врахування Рекомендацій Комітету Міністрів, проте метою Рекомендацій є допомогти викладачам під час прийняття свого власного рішення (ЗРМО 2003: 140).

У передмові до свого посібника “Вивчаймо українську мову!” Юдіта Софілканич також підкреслює, що вчитель сам обирає форми й методи роботи на уроці, враховуючи насамперед рівень і потреби учнів (Szofilkánics 2009a: 9).

Вчити українську мову нелегко, особливо для тих, хто не володіє іншою слов’янською мовою. А методика навчання української мови як іноземної значною мірою відрізняється від методики навчання української мови як рідної.

ЛІТЕРАТУРА

- Бей, Л.Б. – Тростинська, О.М. 2008, Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних студентів. В: Черноватий, Л.М. (головн. ред.), *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі: Міжпредметні зв’язки*, вип. 12. Харків: Константа, 42–49.
- Блумфілд, Л. 1967, Краткое руководство по практическому изучению иностранных языков. В: Васильева, М.М. – Синявская, Е.В. (сост.), *Методика преподавания иностранных языков за рубежом*. Москва: Прогресс, 15–32.
- ЗРМО – Ніколаєва, С.Ю. (наук. ред.), *Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: Вивчення, викладання, оцінювання*. Київ: Ленвіт, 2003.

- Караман, С.О. 2000, *Методика навчання української мови в гімназії*. Київ: Ленвіт.
- Кочерган, М.П. 2001, *Вступ до мовознавства*. Київ: ВЦ “Академія”.
- Паламар, Л. М. 1972, Особливості вивчення української мови як іноземної. *Проблеми вищої школи*, вип. 12. Київ, 97–100.
- Паламар, Л.М. 1997, *Лінгводидактичні основи формування україномовної особистості*. Київ: НПЦ “Київський університет”.
- Певсе, А.А. 2018, Сучасний стан викладання української мови в школах Закарпаття з мовами національних меншин. В: *Україністика в Угорщині та поза її межами: Матеріали міжнародного наукового форуму 11–12 жовтня 2018 року, Ниредьгазький університет*. Nyíregyháza: RIK-U, 213–218.
- Швець, Г. 2013, Становлення методики викладання української мови як іноземної. *Проблеми сучасної педагогічної освіти: Педагогіка і психологія*, вип. 39 (4). Київ, 361–369.

Szofilkánics, J. 2009a, *Tanuljunk ukránul I*. Beregszász: Kálvin Nyomda.

Szofilkánics, J. 2009b, *Tanuljunk ukránul II*. Nyíregyháza: Örökségünk Könyvkiadó Kft.